

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งสู่ประเทศที่พัฒนา บนพื้นฐานการวิจัยและนวัตกรรม มีผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ มีการนำองค์ความรู้และนวัตกรรมจาก งานวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงในด้านเศรษฐกิจและสังคม และมีความพร้อมด้านโครงสร้าง พื้นฐานและบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อสนับสนุนการพัฒนา ประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืน ได้มีนโยบายการวิจัยของชาติเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนการบริหาร จัดการระบบวิจัยของประเทศ ให้มีประสิทธิภาพและเป็นเอกภาพ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และทุกระดับผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาของประเทศให้มีจำนวนและคุณภาพ มากขึ้น และสนับสนุนให้เกิดอาชีพนักวิจัยและเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ (Career Path) ที่ ชัดเจน รวมทั้งพัฒนาศักยภาพด้านการวิจัยของเยาวชนและบุคลากรในท้องถิ่นสร้างเสริมความร่วมมือ ด้านการวิจัยและพัฒนาในรูปแบบหุ้นส่วนความร่วมมือ(Collaborative Partnership) ระหว่าง เครือข่ายทุกภาคส่วน และทุกระดับทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัย แห่งชาติ, 2560)และสอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2555-2559) ในยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมด้วยการ เพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ให้ชุมชนพึ่งพาตนเองมากขึ้น และ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาวินิจฉัยศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรมเพื่อยกระดับ ความสามารถการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการ และคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยการพัฒนา ศักยภาพนักวิจัยให้มีทั้งความรู้และความเข้าใจในเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ในอดีตที่ผ่านมา หลายท้องถิ่นเกิดปัญหาหอบด้าน แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดคงหนีไม่พ้นปัญหา สุขภาพ ที่หลายพื้นที่ ประชากรต้องพบกับความเสี่ยงในการเกิดโรคร้าย ด้วยสาเหตุหลายหลายปัจจัย ทั้งขยะล้นเมือง อาหารไม่ปลอดภัย ผู้สูงอายุและคนพิการขาดคนดูแล เยาวชนมีปัญหา ไม่มี หลักประกันในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน จึงทำให้หน่วยงานรัฐด้านสุขภาพ ซึ่ง ประกอบด้วย กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สถาบันวิจัยระบบ สาธารณสุขและองค์การอนามัยโลกประจำประเทศไทย ได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหา โดยกำหนดแผนงานพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนขึ้นมาเพื่อสร้างเครือข่ายและเป้าหมายในการทำงาน

ของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และช่วยเหลือตัวเองในประเด็นปัญหาสุขภาพ "ระบบสุขภาพชุมชน" เป็นระบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่สัมพันธ์กันและทำให้เกิดสุขภาพของประชาชนในชุมชน โดยความร่วมมือกันของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน สถาบันวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน (สพช.) เป็นหน่วยงานหลักที่เข้ามาขับเคลื่อนเรื่องนี้โดยตรงโดยพยายามจัดวางเครื่องมือซึ่งมีโครงสร้างหลักเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน มุ่งเน้นพัฒนาระบบบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ ระบบการจัดการ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ระบบการดูแลตนเองและช่วยเหลือกัน เพื่อทำให้เกิดการพึ่งตนเองด้านสุขภาพของชุมชน โดยกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนจะได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องเช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง เด็กและสตรี ที่จะต้องมีระบบการดูแลฉุกเฉิน ระบบสวัสดิการ เพื่อการดูแลในด้านต่างๆ มีกลุ่มอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ ทั้งนี้ 4 ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานของแผนงานประกอบด้วย 1) การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ โดยมีเป้าหมายในการสร้างตำบลต้นแบบ และตำบลเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง สามารถตอบสนองต่อปัญหาของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) เป็นแหล่งเรียนรู้ สำหรับพื้นที่อื่น ๆ รวมถึงวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และชุดประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงในแต่ละพื้นที่ 3) การสังเคราะห์ทางวิชาการเพื่อการเรียนรู้ในระดับต่างๆ และขยายผลในระดับนโยบาย พัฒนานโยบายเพื่อให้เกิดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ อันเกิดจากการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ขับเคลื่อนสังคมและ 4) ขยายเครือข่ายเพื่อให้เกิดการรวมตัวของพื้นที่ตำบลต้นแบบในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ และสร้างกระบวนการในการเกิดการขยายเครือข่าย เพื่อให้เกิดค่านิยมสุขภาพชุมชนคือเป้าหมายและคุณค่าของการพัฒนา สำหรับวิธีปฏิบัติงาน ด้วยความคิดพื้นฐานที่ว่าทุกที่มีต้นทุนอยู่แล้ว การทำงานจึงเน้นสร้างและเสริมให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น โดยจะทำงานจากชุดข้อมูลสุขภาพของชุมชน จากพื้นที่จริง โดยใช้คนทำงานจริงเป็นคนต้นแบบ อาทิ ผู้นำองค์กร กลุ่มแกนนำ กลุ่มชมรมต่างๆ กลุ่มอาสาสมัคร โดยใช้การพูดคุย เวทีประชาคมหมู่บ้าน หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ซึ่งผลลัพธ์ที่เราต้องการในการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน คือชุมชนจะต้องเข้มแข็ง เกิดระบบในการดูแลผู้สูงอายุ ระบบในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ระบบของการดูแลฉุกเฉิน และอุบัติเหตุ พร้อมทั้งเกิดระบบเฝ้าระวังโรคและภาวะทางสังคม รวมถึงการสร้างระบบในการดูแลผู้ด้อยโอกาส ระบบสวัสดิการชุมชน การจัดการทรัพยากรชุมชนและสถาบันการเงินชุมชน (สุพัตรา ศรีวณิชชากร, 2555)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ได้มีกระบวนการขับเคลื่อนงานพันธกิจสัมพันธ์กับสังคม ภายใต้ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนการวิจัยเชิงพื้นที่ให้เกิดรูปธรรมการทำงานร่วมกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อนำข้อมูลการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบจัดการตนเองอย่างยั่งยืน ซึ่งแผนงานวิจัยการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม เป็นงานหนึ่งที่จะช่วยให้ตอบโจทย์

การจัดตนเองอย่างยั่งยืน โดยแผนงานนี้ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 10 เรื่อง ที่ครอบคลุมประเด็นหลักคือ 1) การพัฒนาฐานข้อมูลการจัดการสุขภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่การใช้ประโยชน์ด้านการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ 2) นวัตกรรม องค์ความรู้การจัดการสุขภาวะชุมชนโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม 3) พัฒนาระบบการจัดการสุขภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วม 4) ระบบการบริหารจัดการและสนับสนุนต้นแบบการจัดการตนเองเพื่อสุขภาวะยั่งยืน

ดังนั้นการขับเคลื่อนแผนการวิจัยการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการเกิดระบบและกลไกการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการแผนการวิจัยการจัดการสุขภาวะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด จำเป็นต้องมีการสังเคราะห์โครงการวิจัยตั้งแต่การกลั่นกรองข้อเสนอโครงการวิจัย ให้ตรงกับข้อกำหนด (Team of Reference: TOR) การติดตามผลแบบเสริมพลัง การถอดบทเรียนระหว่างดำเนินการวิจัย เพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานวิจัย ว่าสามารถตอบโจทย์วิจัย ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษาอย่างถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ และการประเมินผลหลังดำเนินการวิจัยที่ทำการวิจัยเสร็จสมบูรณ์แล้ว เพื่อประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ของการวิจัยโดย เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะชุมชนสามารถจัดการสุขภาพโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม การพึ่งตนเองในด้านสุขภาพอย่างยั่งยืน ผลการสังเคราะห์ข้อมูลนี้จะก่อประโยชน์และเผยแพร่เป็นบทเรียนให้กับพื้นที่อื่นในการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

ปัญหาการวิจัย

การจัดการสุขภาวะโดยชุมชนดำเนินการโดยขาดการจัดการกับข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ที่เหมาะสม ขาดการพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมเพื่อการจัดการสุขภาพ ขาดการแสวงหารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม รวมทั้งขาดการสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวอย่างเป็นระบบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำถามวิจัย

1. ผลการประเมินโครงการวิจัยภายใต้แผนงานการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม ในระยะต้นทาง กลางทางและปลายทางเป็นอย่างไร
2. ผลสังเคราะห์องค์ความรู้ นวัตกรรม และกระบวนการดำเนินงาน โครงการวิจัยภายใต้แผนงานการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการโครงการวิจัยภายใต้แผนการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินโครงการวิจัยภายใต้แผนงานการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม ในระยะต้นทาง กลางทางและปลายทาง
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ นวัตกรรม และกระบวนการดำเนินงาน โครงการวิจัยภายใต้แผนงานการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการโครงการวิจัยภายใต้แผนการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ ด้านเนื้อหา ด้านประชากร และด้านเวลาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหา ประกอบด้วย การสังเคราะห์ข้อมูล ในประเด็น ดังนี้

- 1) การประเมินโครงการวิจัยภายใต้แผนงานการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม ในระยะต้นทาง กลางทางและปลายทาง
- 2) การสังเคราะห์องค์ความรู้ นวัตกรรม และกระบวนการดำเนินงาน โครงการวิจัยภายใต้แผนงานการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม
- 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการโครงการวิจัยภายใต้แผนการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม

2. ขอบเขตพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ ประกอบด้วย พื้นที่วิจัยในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้แผนงานวิจัยการจัดการสุขภาพโดยชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองแบบมีส่วนร่วม จำนวน 18 อปท.

2.1 เครือข่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลเจดีย์ชัย คือ

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบลเจดีย์ชัย
- 2) องค์การบริหารส่วนตำบลหมอเมือง
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบลริม
- 4) องค์การบริหารส่วนตำบลดงพญา
- 5) องค์การบริหารส่วนตำบลแดนจุมพล
- 6) เทศบาลตำบลเชียงเคี่ยน
- 7) องค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย
- 8) องค์การบริหารส่วนตำบลดอนไฟ

9) องค์การบริหารส่วนตำบลโชคชัย

2.2 เครือข่ายองค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่ คือ

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่
- 2) องค์การบริหารส่วนตำบลนาปัง
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำบัว
- 4) องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก
- 5) องค์การบริหารส่วนตำบลไธสง
- 6) องค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียง
- 7) องค์การบริหารส่วนตำบลควน
- 8) องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุขิงแกง
- 9) องค์การบริหารส่วนตำบลด่านนาขาม

3. ขอบเขตประชากร

ประกอบด้วย หัวหน้าโครงการ นักวิจัยผู้ช่วยนักวิจัย นักจัดการสุขภาวะชุมชน ผู้บริหารกลุ่มเป้าหมายในโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในโครงการวิจัยทั้งหมด 6 เรื่องภายใต้โครงการวิจัยของแผนการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม

4. ขอบเขตระยะเวลา เมษายน 2560 – เมษายน 2561

คำจำกัดความ

แผนงานวิจัยการจัดการสุขภาวะโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม หมายถึง โครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนโครงการวิจัยจากสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปีงบประมาณ 2560 ในแผนวิจัยการจัดการสุขภาวะเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม ภายใต้ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

การจัดการสุขภาวะโดยชุมชน หมายถึง ชุมชนที่มีการจัดการระบบสุขภาพของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถจัดการปัญหาและเป็นเจ้าของระบบสุขภาพได้ด้วยตนเอง ภายใต้การสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี บุคลากร งบประมาณ ทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนหรือจากแหล่งอื่นๆ มาจัดกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างการมีส่วนร่วม ตลอดจนสร้างความร่วมมือระหว่างสาขาจากทุกภาคส่วนในชุมชน อาทิเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อจัดทำแผนสุขภาพตำบลที่มีความสัมพันธ์ในหลายมิติ นำสู่การพัฒนาบทบาทภาคประชาชนและก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นนวัตกรรมทั้งในด้านนวัตกรรมกระบวนการและนวัตกรรมผลผลิต อันจะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนในระยะยาว

การสังเคราะห์งานวิจัย หมายถึงการรวบรวม คัดสรรผลงานวิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล จากงานวิจัยให้เป็นความรู้ที่น่าสนใจ สาธารณชนสามารถเข้าใจได้ รวมทั้งจัดหมวดหมู่ความรู้ที่ได้ให้ เหมาะสมต่อกลุ่มเป้าหมายและเผยแพร่สู่สาธารณชน

การสังเคราะห์องค์ความรู้ หมายถึง การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นระบบ และสามารถนำ ความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้หรือทำการวิจัยต่อเนื่องในศาสตร์ต่างๆ ที่มีผู้ทำวิจัยในด้านนั้นมาสังเคราะห์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ และฐานข้อมูลงานวิจัยในแผนการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการ พึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปเผยแพร่ และใช้ประโยชน์ได้
2. ได้บทเรียนและบทสังเคราะห์งานวิจัยแผนการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง แบบมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้
3. ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการโครงการวิจัย ภายใต้แผนการจัดการสุขภาพโดยชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วม
4. ได้เครือข่ายความร่วมมือด้านวิชาการ ด้านวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการบูรณาการงานวิจัย กับบริการ วิชาการโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม